

TIJDSCRIFT

VAN HET

KONINKLIJK NEDERLANDSCH GENOOTSCHAP

VOOR

MUNT- EN PENNINGKUNDE

ONDER DE ZINSPREUK

„Concordia res parvae crescunt“

TE

AMSTERDAM



17^e Jaargang.

AMSTERDAM

JOHANNES MÜLLER

1909

De Nederlandsche Numismatiek in verval.

Een eerste plaats hebben de Nederlandsche numismaten en verzamelaars oudtijds ingenomen. HUBERTUS GOLTZIUS verhaalt 1), dat hij op zijn reis door ons land een groot aantal verzamelingen te Middelburg, Bergen op Zoom, Breda, 's-Hertogenbosch, Bommel, Dordrecht, Rotterdam, Delft, 's-Gravenhage, Leiden, Haarlem, Utrecht, Amersfoort, Deventer, Arnhem en Nijmegen bezocht, meestal uit antieke munten bestaande, en noemt verschillende groote mannen van zijn' tijd, als GRANVELLE, EGMONT, VIGLIUS, die munten verzamelden en bestudeerden.

De voorheen in ons land zoo talrijk aanwezige fraaie 16de en 17de eeuwsche penningen doen zien, dat in die tijden de vraag naar die stukken aanzienlijk geweest moet zijn, en dat dus de verzamelaars van vaderlandsche historiepenningen niet gering in aantal waren. Trouwens er zijn nog talrijke 17de eeuwsche auctiecatalogi, die dit bevestigen.

De 18de eeuw, die zoo vele verzamelingen van kunst- en oudheidkundige voorwerpen telde, was de gouden eeuw voor onze verzamelaars en stempelsnijders. De groote welvaart door den handel verkregen, de uitgave der standaardwerken door VAN LOON en VAN MIERIS droegen er veel toe bij, om het verzamelen aan te moedigen, terwijl de mode dier tijden, om familie-gebeurtenissen in duurzaam metaal te vereeuwigen, onzen stempelsnijders ruimschoots werk gaf en de zoo talrijke bruilofs- en begrafenispenningen deed ontstaan.

1) Zie C. P. SERRURE, *Notice sur le cabinet monétaire de S. A. le Prince DE LIGNE*, Gand, 1847, pag. 4.

De Fransche overheersching deed veel van die welvaart verdwijnen, en duizende kunstvoorwerpen van edel metaal verdwenen in den smeltkroes. Na de herstelling onzer onafhankelijkheid, toen de rust en kalmte wedergekeerd waren, bleek gelukkig, hoe veel nog behouden was, en begon de oude liefhebberij te herleven. Koning WILLEM I heeft persoonlijk herhaaldelijk blijk van zijne belangstelling in de numismatiek gegeven, en uit eigen middelen veel belangrijks voor ons land weten te behouden 1).

Prof. P. O. VAN DER CHIJS redigeerde van 1833 tot 1843 het *Tijdschrift voor Algemeene Munt- en Penningkunde*, het eerste numismatische tijdschrift, dat in Europa verscheen en gaf, als antwoord op TEYLER's Prijsvraag, het nog thans zoo hoog geschatte werk uit: *De Munten (der Nederlanden) van de vroegste tijden tot de Pacificatie van Gend.* Haarlem 1851 — 1866 in negen deelen.

De Schiedamsche numismaat P. VERKADE had hieraan in 1848 zijn bij de verzamelaars onzer Nederlandsche Munten zoo welbekend *Muntboek* doen voorafgaan. Beide uitgaven hebben er ongetwijfeld veel toe bijgedragen, om Nederlandsche muntcollecties te doen ontstaan.

SMIDT VAN GELDER, WESTHOFF, VAN ORDEN, VAN DAM, VERKADE, MUNNICKS VAN CLEEF, om slechts deze te noemen, brachten hoogst belangrijke collecties bijeen, waarvan de catalogi blijvende waarde behouden 2).

Na hen noemen wij (tot ongeveer 1890) nog slechts VÖLCKER, VAN GELDER (thans in het Rijks Museum), DE VOOGT (in het Kon. Penningkabinet), RIJNBENDE, VAN DIJK VAN MATENESSE en SIX.

Het Congrès international de numismatique in 1891 te Brussel gehouden, dat 19 Nederlandsche leden telde, deed

1) Zie J. C. DE JONGE, *Notice sur le Cabinet des Médailles* p. III en volgende.

2) DE VRIES en DE JONGE, *Nederlandsche Gedenkpenningen verklaard*, I, p. 93 geven eene vrij volledige opgave van de Nederlandsche verzamelaars omstreeks 1830.

bij onze landgenooten den wensch ontstaan, zich tot een genootschap te vereenigen, en het Nederlandsch Genootschap voor Munt- en Penningkunde werd gesticht, dat door het uitgeven van een Tijdschrift en het vormen eener verzameling het hare hoopte bij te dragen, tot het opwekken der verflauwende belangstelling.

Nadere aansluiting toch bleek noodig, want vele verzamelaars waren door den dood weggerukt of hadden het verzamelen opgegeven, als b. v. de heer W. E. RIJNBENDE, van wien in het voorwoord van zijn veilingcatalogus in 1890 gezegd wordt, „dat de warme ijver van den overledene voor de numismatiek in latere jaren verflauwde, waartoe waarschijnlijk veel heeft bijgedragen het rondom hem wegsterven van zoovele zijner numismatische vrienden, zonder dat daarvoor andere in de plaats traden.”.

Op het reeds hierboven genoemde Numismatische Congres was een der te behandelen punten: „Discussion des meilleurs moyens à employer pour vulgariser la science numismatique.” Op den dag der „discussion” werden verschillende middelen aan de hand gedaan, om het doel te bereiken, en noemen wij b. v. de zeker zeer nuttige wijze: afbeeldingen voor schoolgebruik en vormen van kleine „schoolcollecties”, voornamelijk in Duitschland met succes toegepast.

In ons land is er voorzeker sedert 1891 zeer veel gedaan, om te trachten de numismatiek wat populairder te maken, en heeft men gemeend, dat het voorstel door den heer LEMAIRE op het congres gedaan: te trachten reeds op de scholen bij de leerlingen belangstelling voor de numismatiek op te wekken, zeer zeker aanbeveling verdient.

Uit een groot aantal dubbele Romeinsche bronzen keizermunten op het Kon. Penningkabinet aanwezig, werden seriën samengesteld die, zooveel mogelijk, van elken keizer één munt bevatten en deze stellen aan de voornaamste gymnasia van ons land toegezonden, ten einde den leeraren

bij het onderwijs in de geschiedenis en oudheidkunde tot hulpmiddel te strekken 1).

De munt, die onder de les bij de leerlingen moest rondgaan, had een tweeledig doel: in de eerste plaats moest hij hen doen zien, hoe b.v. een AUGUSTUS, een NERO, een HADRIANUS er uit zagen, hoe bij de Romeinen de tempels en altaren gebouwd waren, hoe hunne goden en godinnen waren voorgesteld of hunne krijgswapenen waren. In de tweede plaats hoopte men, dat er allicht eenige leerlingen zouden zijn, bij wie de lust zou ontwaken, te trachten zelf wat munten machtig te worden en er aldus jeugdige verzamelaars zouden gekweekt worden, die de in de laatste jaren zoo gedunde gelederen der Nederlandsche numismaten zouden versterken.

Van de, ook uit een artistiek oogpunt, zoo belangrijke verzameling Grieksche munten in dezelfde verzameling aanwezig, werden op een 15 tal platen zoo der fraaiste stukken afgebeeld en van korte verklarende bijschriften voorzien en met hetzelfde doel aan onze gymnasia toegezonden 2).

Zoowel munten als platen worden door de meeste leeraren gebruikt, maar 't tweede doel, werd tot heden niet bereikt: de jeugdige verzamelaars lieten op zich wachten.

Ook in verschillende publicaties werden in de laatste jaren vele afbeeldingen van munten en penningen opgenomen: de „*Platen-Atlas van Dr. M. G. DE BOER en H. HETTEMA, ten gebuike bij het onderwijs in de Geschiedenis van het Vaderland*” brengt, naast afbeeldingen van historieplaten vele munten en penningen onder de oogen der leerlingen. „*Het Leven onzer Voorouders*” door Mr. N. DE ROEVER en Dr. G. J. DOZIJ, „*Amsterdam in de zeventiende eeuw*”, de uitgaven der „*Nederl. Historische Bibliotheek onder leiding van Prof. Dr. H. BRUGMANS*” maakten voor

1) Zie *Jaarverslag van het Kon. Penningkabinet*, 1899, p. 3.

2) Overdruk uit het *Tijdschrift voor Bouw- en Sierkunst*.

hunne illustratiën ruimschoots van penningen gebruik, evenals het dit jaar voltooide prentwerk „*De Tijd van den Tachtigjarigen oorlog in Beeld*” van Dr. H. E. GREVE.

Ook in jaarboekjes en tijdschriften werden populair gestelde opstellen over penningen en munten opgenomen, ruimschoots van goede afbeeldingen voorzien.

Eenige jaren achtereen hield onze Voorzitter voor studenten der Leidsche hoogeschool voordrachten over antieke munten en gesneden steenen en trachtte, door lezingen in verschillende plaatsen, de belangstelling voor munten en penningen op te wekken. Leerlingen van het gymnasium en particuliere scholen van den Haag bezochten het Kon. Penningkabinet en werden gewezen op de fraaiste en belangrijkste stukken.

Ook op tentoonstellingen van oud- en geschiedkundige voorwerpen werd aan munten en penningen meer aandacht dan voorheen geschonken.

De catalogi der Oranje-Nassau tentoonstelling te Amsterdam (1898), der tentoonstelling van het Ned. Zeewezen te 's-Gravenhage (1900), der goud- en zilver tentoonstellingen te Leeuwarden (1900) en te Middelburg (1906) gehouden, beschrijven onder bepaalde rubrieken de munten en penningen, terwijl in 1901 te Leeuwarden en in 1904 te 's-Gravenhage eene tentoonstelling van uitsluitend moderne penningen het publiek in de gelegenheid stelde kennis te maken met deze kunst, die in de laatste 20 jaren zoo zeer in bloei was vooruitgegaan.

Waarlijk, men heeft in ons land sedert 1871 niet stil gezeten en is er al het mogelijke gedaan, om te trachten de numismatiek bij ons populairder te maken.

Hoe komt het dan, dat niettegenstaande al die pogingen de gedane moeite zoo slecht is beloond? Want het staat vast, dat in de laatste jaren vooral, de belangstelling voor munten en penningen in ons land aanzienlijk is verminderd.

Was bij de oprichting ons Genootschap in 1891 die lief-

hebberij vergeleken b. v. met die in de zeventiger jaren reeds zeer aan het tanen, deze is, sedert sterk achteruitgaande. Vele leden en verzamelaars hebben wij de laatste jaren door den dood verloren. VAN DEN BOOGAERDE, ROEST, ENSCHEDE, STEPHANIK, DUMOULIN, VAN DIJK, DIRKS, VAN EEGHEN, SMITS VAN NIEUWERKERK, D. C. MEYER JR., H. KUIPERS hebben door hunne geschriften of verzamelingen het bewijs geleverd, dat zij zich waardig aansloten bij hunne voorgangers, maar hunne plaatsen zijn meerendeels open gebleven en hunne onvoltooid gebleven studiën worden niet door andere, nieuwe leden, afgewerkt.

ROEST en ENSCHEDE legateerden hunne verzamelingen aan TEYLER's Genootschap, Mr. DIRKS de zijne aan het Friesch Genootschap, die der anderen werden, met uitzondering van de verzameling VAN DIJK, die nog door zijne weduwe bewaard wordt, publiek verkocht en zijn naar alle richtingen verspreid.

Op eene hooge uitzondering na gaan thans op onze penningveilingen de beste stukken, die weleer de kabinetten onzer Nederlandsche numismaten sierden, naar het buitenland. Buitenlandsche (vooral Duitsche) munthandelaren hebben de laatste jaren de beste historische en gedreven penningen, onze zeldzaamste en fraaiste munten opgekocht en het is eene hooge uitzondering, wanneer een Nederlandsche verzamelaar een zeldzame Nederlandsche munt of penning op eene buitenlandsche veiling aankoopt, zooals mij de voornaamste buitenlandsche munthandelaren verklaarden.

Dat het op onze Nederlandsche veilingen evenzoo is, weet ik uit ondervinding. Is het dan te verwonderen, dat de nog voor een 10 à 15 tal jaren zoo veelvuldig in ons land voorkomende fraaie exemplaren van Nederlandsche legpenningen hier steeds zeldzamer worden, dat onze gedreven medailles haast alle in musea „vastliggen" en steeds minder voorkomen en als het dan nog eens gebeurt, dat zij in eene

oude collectie (als b.v. in 1908 in de verzameling H. KUIPERS) aangeboden worden, verhuizen zij zonder onderscheid naar 't buitenland.

Men vrage den auctionaris van de zoo specifiek Nederlandsche verzameling STEPHANIK eens, waar diens fraaiste en zeldzaamste munten en haast al zijne noodmunten gebleven zijn!

De heer R. W. P. DE VRIES, die in 1908 de collectie H. KUIPERS onder den hamer bracht, voorzag dien catalogus van 5 uitstekende platen (de mooiste die, bij mijn weten, ooit in een Nederl. penningcatalogus voorkwamen) en beschreef een groot aantal zoogenaamde „gewone” penningen afzonderlijk, die op andere veilingen meestal in koopen van 5 à 10 stuks verkocht worden (tinnen afslagen, veel voorkomende koperen legpenningen, oude afgietsels). Door deze bewerking hoopte hij jeugdige, pas beginnende verzamelaars in de gelegenheid te stellen, zich voor weinig geld enkele stukken aan te schaffen. Voor goede annonceering en ruime verspreiding van den catalogus was gezorgd, maar geen jeugdige liefhebbers en nagenoeg geen oudere kwamen op en de buitenlandsche handelaren namen de beste stukken naar hun „heimat” mede en de heer DE VRIES zal zijn zoo lofwaardig pogen, om jeugdige verzamelaars ter wille te zijn, wel niet spoedig herhalen!

Voor oudheden (porselein, Delftsch aardewerk, meubelen) bestaat in ons land nog wel liefhebberij en worden er bij boedelscheidingen onder de erfgenamen steeds liefhebbers gevonden, die de antiquiteiten gaarne overnemen, zoodat er niet zelden om hun bezit „gevochten wordt”. Bevinden zich echter in de nalatenschap munten of penningen, dan is er meestal niemand, die er zich over ontfermen wil en haasten de erfgenamen zich, „die dingen” maar te gelde te maken.

Een gewone klacht luidt: Munten of penningen ziet men niet, worden in laden opgeborgen, terwijl b.v. schilderijen

of andere kunstvoorwerpen, ieder oogenblik onder het oog van den eigenaar zijn. Hiertegenover staat echter, dat b.v. historieprenten of portretten, die toch ook voor 't grootste gedeelte in portefeuilles opgeborgen worden, wel degelijk in ons land serieuze verzamelaars vinden.

M. i. moet de oorzaak van de zoo sterk verminderde belangstelling gezocht worden in onze veranderde levenswijze, de sport en last not least : de postzegels.

Wie heeft er in deze drukke, gejaagde tijden den tijd, om kalm en bedaard oude munten te bestudeeren, om te trachten onduidelijke of raadselachtige op- of omschriften te ontcijferen ?

Nagenoeg verdwenen zijn de numismatici, van wie men zeggen kan, als Mr. J. DIRKS van zijn' vriend JER. DE VRIES: „het liefst echter was hij in . . . zijn boekenkamer waar hij . . . zich ten volle aan het bestudeeren, beschrijven en verklaren zijner gedenkpenningen kon wijden.”

Ons tegenwoordig geslacht verlangt, na een' dag van ingespannen arbeid op kantoor, andere ontspanning dan onze voorgangers, het is uithuiziger geworden en zoekt 's avonds elders verstrooijing dan in zijn „boekenkamer”.

En de jeugdige gymnasiasten en burgerscholieren hebben het in hun vrije uren te druk met football- en andere „matchen”, om tijd te vinden zich voor de numismatiek te interesseeren. Duikt onder hen nog eens een verzamelaar op, dan zijn het de postzegels, die zijne belangstelling opwekken. Postzegels zijn gemakkelijker te verkrijgen dan munten of penningen en ook veel populairder. Door jong en oud worden zij verzameld en met weinig geld of moeite kan men zeer spoedig eene collectie van eenige honderde stuks te zamen brengen. Tegen deze „papieren concurrenten” moeten de munten en penningen het afleggen. Bij den enkelen jeugdigen verzamelaar, die vol moet eene muntencollectie begint, verflauwt die ijver al spoedig en de verzameling blijft rusten of wordt van de hand gedaan.

Dat onder deze omstandigheden het oude gebruik, om belangrijke gebeurtenissen of personen op penningen te vereeuwigen en die stukken in den handel te brengen zeer is verminderd, zal niemand verwonderen. Wel leeft in de laatste jaren, het moet met vreugde erkend worden, de goede oude gewoonte weder wat op, om bij jubilea en familiegebeurtenissen penningen te laten slaan, maar uit den aard der zaak zijn dit stukken die, op bestelling gemaakt, slechts voor een kleinen kring van personen bestemd zijn en niet onder het groote publiek komen. Het groote publiek koopt geen penningen, maar stelt zich tevreden met — prentbriefkaarten.

Nu de partijgenooten van een bekend staatsman b. v. voor een paar centen zijn portret op een briefkaart kunnen hebben, koopen zij zijne metalen beeltenis niet.

De Nederlandsch—Belgische Vereeniging der Vrienden van de Medaille als Kunstwerk in 1901 opgericht, tracht, door voor hare leden elk jaar een paar penningen te doen slaan, de belangstelling voor deze kunst gaande te houden en moedigt door prijsvragen en opdrachten onze beeldhouwers en medailleurs aan 1).

Maar door overlijden en bedanken neemt ook van die vereeniging het aantal leden langzaam maar zeker af, en de open geworden plaatsen worden niet bezet. Is het dan te verwonderen, dat nu er geene nieuwe verzamelingen meer gevormd worden en de eene collectie voor de andere na verkocht is, ook het aantal schrijvers sterk verminderd is? Het wordt steeds moeilijker voor ons „*Tijdschrift*” geschikte kopie te verkrijgen, terwijl de weinige geldmiddelen waarover ons Genootschap te beschikken heeft, het bekostigen der bij de artikelen behorende platen onmogelijk maakt, en deze of geheel of gedeeltelijk voor rekening der schrij-

1) In „*Onze Kunst*” van April 1909 klaagt de heer CAREL J. A. BEGEER, dat „penningkunst hier te lande zeer zeker een stiefmoederlijk bedeelde onder de kunsten is.”

vers moeten komen, hetgeen zeker niet bevorderlijk is, om 't schrijven van bijdragen aan te moedigen.

Wat heeft men toch aan de meest enthousiaste beschrijving van een' unieken penning of zeldzame munt, wanneer men die niet in afbeelding voor zich heeft?

Er moet iets gedaan worden om te trachten weder wat meer belangstelling te wekken, want, gaan wij zoo door, dan zullen spoedig onze betere munten en penningen in ons land nog slechts in enkele musea te zien zijn en gaat ons Genootschap den dood te ontmoet. Aan onze lezers de vraag: Door welke middelen kunnen wij dit voorkomen?

Het is mijne overtuiging, die ik gaarne voor beter geef, dat hierop slechts één antwoord is: we moeten trachten nieuwe, ernstige verzamelaars voor onze nationale stukken te winnen. Het feit, dat oude Nederlandsche munten en penningen in het buitenland steeds meer gezocht worden en daardoor de prijzen dier stukken gestegen zijn, maakt voor de meesten onzer het wenschelijk, zich te beperken tot een onderdeel. Doet men dit, dan kan men, door al zijn krachten daarop te concentreeren, een belangrijk geheel te zamen brengen. Wat ROEST voor Gelderland, ENSCHEDE voor West-Friesland, VAN DEN BOGAERDE en SNOECK voor Noord-Brabant deden, om slechts deze te noemen, moet door nieuwe verzamelaars voor andere onderdeelen der numismatiek worden nagevolgd. Als ieder onzer provinciën één specialen muntverzamelaar heeft, als wij specialiteiten kunnen aanwijzen, die gedreven penningen, gegraveerde medailles, jetons of stukken uit een afgesloten tijdperk onzer geschiedenis (tachtigjarigen oorlog, WILLEM III-periode b. v.) trachten bijeen te brengen, dan zal deze wijze van verzamelen zeer zeker meer genoeg geven en meer vrucht afwerpen, dan 't bijeenbrengen van wat men maar pakken en grijpen kan. Zoodoende heeft de verzamelaar een gebied der numismatiek, dat te overzien is, waarvan hij de literatuur bestudeeren kan en waarmede hij

zich geheel vertrouwd kan maken. Zijn wij eenmaal zoover, dan zullen al die specialiteiten hunne vondsten en ontdekkingen in speciale monographiën kunnen mededeelen en zal ons *Tijdschrift* niet meer te klagen hebben over onvoldoende stof. Zal die tijd spoedig aanbreken? Ik hoop het van harte!

's-Gravenhage, Mei 1909.

A. O. VAN KERKWIJK.
